

SUOMALAISUUDEN REPRESENTAATIO RUOTSISSA

LOTTA WECKSTRÖM

VÄITÖKSENALKAJAISITELMÄ
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTOSSA
18. KESÄKUUTA 2008

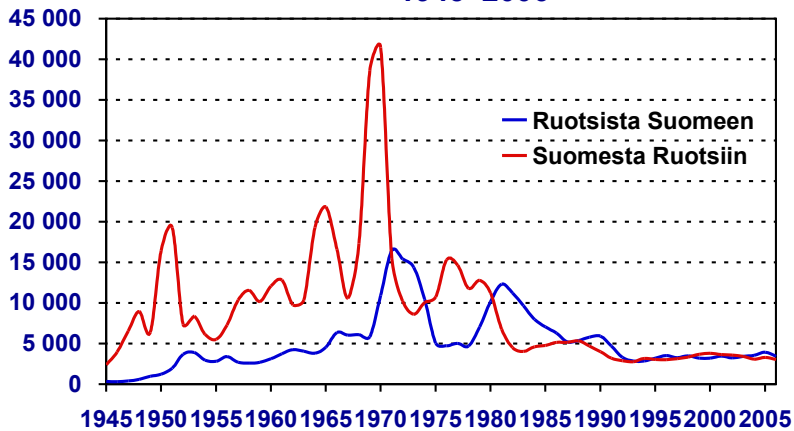
Monet ovat ainakin kuulleet 1960- ja 1970-lukujen suuresta maastamuuttoliikkeestä: vuosista, jolloin Suomesta muutti kymmeniä tuhansia nuoria miehiä ja naisia Ruotsiin. Matkaan lähdettiin lähinnä Pohjois- ja Länsi-Suomesta, jossa kyliä suoraan tyhjensi nuorten suunnatessa läntiseen naapuriin. Useimmiten Ruotsiin lähdettiin työn perässä, raskaaseen fyysiseen työhön Volvolle, Asea Scandialle, ABB:lle, tai kotiapulaiseksi tuttavien perheeseen. Tutkimusten mukaan lähtijät olivat varsin nuoria, perheettömiä miehiä ja naisia. Suo-

malaissiirtolaisista kaksi kolmasosaa palasi jossain vaiheessa Suomeen, joko pysyvästi tai väliaikaisesti, mutta monelle Ruotsista tuli uusi kotimaa.

Oheisessa kaaviossa kuvataan Suomen ja Ruotsin välistä muuttoliikettä toisen maailmansodan päättymisestä 1945 vuoteen 2004. Maitten välillä on toki ollut muuttoa suuntaan ja toiseen kautta aikojen. Kaaviossa näemme selkeät muuttoliikehuiput, joista voimakkain ajoittuu vuosien 1969 ja 1970 taitteeseen. Tuona nimienomaisena vuonna Ruotsiin saapui yli 100 000 siirtolaista, suuri osa heistä oli suomalaisia. Mitä niin merkitsevää tapahtui Suomessa ja Ruotsissa toisen maailmansodan jälkeen, että niin monet suuntasivat Ruotsia kohti?

▷

Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike 1945–2006

Kuvio 1. Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike 1945–2006. Lähde: Väestötilastot, Tilastokeskus; kuvio: Jouni Korkiasaari (Siirtolaisuusinstituutti).

Sodan jälkeen Suomi ja Ruotsi olivat hyvin erilaisissa tilanteissa. Suomea odottivat valtavat sotavelat, Ruotsissa sen sijaan ryhdyttiin luomaan hyvinvointiyhteiskuntaa. Kun Ruotsissa 1950-luvulla käynnisteltiin yksityisautojen moottoreita ja monissa kodissa juokseva vesi ja jääkaappi olivat arkipäivää, kynnettiin suuri osa Suomen pelloista vielä hevospelillä. Sosioekonomiset erot maiden välillä olivat suuret. Kun Ruotsi pian 1960-luvulle tultaessa ajautui työvoimapulaan, aloitettiin työvoiman aktiivinen rekrytointi naapurimaista, Norjasta, Suomesta ja Tanskasta. Myöhemmin työväkeä rekrytoitiin myös Italiasta, entisen Jugoslavian alueelta ja Turkista. Ruotsin malli on hyvin samankaltainen esimerkiksi Saksan 1970-luvun työvoimapolitiikan kanssa. *Gastarbeiterit* otettiin ilolla vastaan, mutta heidän ei oletettu jäävän maahan — toisin kävi.

Suomalaissiirtolaiset asettuivat lähinnä Mälarinlaakson alueelle, Tukholman ympäristöön ja Göteborgiin. Moniin ruotsalaisiin pikkukaupunkeihin kehittyi erityisiä

suomalaisalueita, joissa suomalaissiirtolaisten sosiaalisten verkostojen turvin uudet tulokkaat löysivät nopeasti paikkansa. Kaikille Ruotsiin asettuminen ei suinkaan ollut helppoa. Kielivaikeudet, yksinäisyys, raskas vuorotyö ja alkoholin ongelmakäyttö synkensivät monen suomalaisen arkea. Puutettiin Slussenin miehistä — suomalaisalcoholisteista — ja »Finn jävel» -keskustelu ruotsalaisessa mediassa sai jopa Suomen hallituksen puuttumaan asiaan.

Ongelmista huolimatta suurin osa suomalaissiirtolaisista löysi paikkansa ruotsalaisessa yhteiskunnassa ja työelämässä, perusti perheen ja elämä asettui uomiinsa Ruotsissa. Lasten syntymän myötä moni perhe ankkuroitui entistä tiiviimmin uuteen kotimaahansa.

Arviointikriteereistä riippuen Ruotsissa elää 250 000–400 000 suomalaistaustaista henkilöä. Vuoden 1809 jälkeen muuttaneet suomalaiset muodostavat Ruotsin suurimman vähemmistön ja ovat olleet vuodesta 1999 lukien yksi Ruotsin viidestä kansallisesta vähemmistöstä juutalaisten, saame-

laisten, romanien ja tornionjokilaaksolais-
ten rinnalla. Suomen kielellä, ja muilla kan-
sallisilla vähemmistökielillä, on Ruotsissa
erityisasema ja »suomalaiskysymys» on
pitkälti myös kielikysymys. Suomen kieli
on usein suomalaisuuden merkitsijä Ruot-
sissa, ehkä pitkälti siksi, että suomalaisten
ja ruotsalaisten väliset kulttuuriset ja ulko-
näölliset erot mielletään yleensä häviävän
pieniksi.

Ensimmäisen sukupolven suomalais-
siirtolaisia ja heidän elämäänsä on doku-
mentoitu suhteellisen kattavasti niin väi-
töskirjojen kuin dokumenttielokuvienkin
kautta. Toisen sukupolven, ensimmäisen
sukupolven lasten siis, elämää ei sen sijaan
ole vielä tutkittu sen tarkemmin. Mitä kuu-
luu toisen sukupolven ihmisille? Mitä he
ajattelevat suomalaisesta taustastaan? Onko
se ilon asia vai pikemminkin jotain, mitä
he eivät halua korostaa? Entä mitä kieliä he
puhuvat arkipäivässään? Onko heille suo-
malaisuus tärkeää? Mitä suomalaisuus on
toisen sukupolven suomalaisille ja mikä sen
merkitys on? Väitöstutkimukseni rakentuu
näiden kysymysten ympärille.

Tutkimukseni perustuu sosiaalisen
konstruktionismin lähtökohtaan maailman
ja sosiaalisten todellisuuksien rakentumi-
sesta. Pääpiirteissään tämä tarkoittaa sitä,
että sosiaaliset todellisuudet rakentuvat
ihmisten välisen vuorovaikutuksen kaut-
ta. Kieli ja kielenkäyttö ovat keskeisessä
asemassa. Tämä lähestymistapa painottaa
erityisesti sosiaalisen vuorovaikutuksen
sekä elämän dialogisuuden roolia. Yksi
lähestymistavan perusolettamuksista on,
että kielenkäyttö rakentaa yhteisöjä ja on
keskeinen osa yhteisöjen toimintaa. Mää-
rittelen tutkimukseni etnografisella otteella
tehdyksi haastattelututkimukseksi. Keski-
tyn tutkimuksessani kymmeneen suoma-
laistaustaiseen avainhenkilöön ja analysoin
heidän kanssaan tekemiäni haastatteluja,
jotka tein Mälarin laakson alueella Keski-

Ruotsissa vuosien 2002 ja 2006 välisenä
aikana. Nuorin haastateltavista oli haastat-
teluhetkellä 23-vuotias ja vanhin 31.

Haastatteluiden kattoteemana on suo-
malaisuus tämän päivän Ruotsissa. Haas-
tatteluissa pohdiskellaan muun muassa
suomenkielisyyttä ja suomalaisuuden
merkitystä haastateltavien arjessa, kak-
sikielisyyttä, ja etsitäänpä haastatteluissa
suomalaisuuden syvintä olemustakin.

Keskityn haastattelumateriaalin analy-
sissä erilaisiin tapoihin puhua suomalaisuu-
desta. Olen toki kiinnostunut haastattelujen
sisällöstä, mutta analyysissäni keskityn pu-
humisen tapoihin, eli siihen miten haasta-
teltavat rakentavat suomalaisuutta haastatte-
luissa. Analysoin haastatteluaineistoani dis-
kurssianalyttisesti tutkien suomalaisuuden
rakentumista representaatiorepertuaarien
avulla. Niitä voi luonnehtia tiettyjen tee-
mojen tiivistyminä, asioina, jotka toistuvat
haastatteluissa ja joiden ympärille suoma-
laisuus kiertyy. Kieli siis luo ja muokkaa
maailmaa, kielenkäytön kautta me toistam-
me tai muutamme käytäntöjä.

Haastatteluaineistosta on kaksi selke-
ästi keskeistä repertuaaria, joiden kautta
henkilöt tuottivat suomalaisuutta: ehdot-
tomasti laajimman ja produktiivisimman
repertuaarin muodostavat kieleen liittyvät
teemat. Toinen laaja repertuaari muodostuu
selkeästi erilaisuus-teeman ympärille.

KIELI JA YHTEISÖT

Suomalaisuus Ruotsissa on kautta aikain
ollut pitkälti kielikysymys, ja aineistoni
haastatteluissa puhuttiin paljon kielestä: äi-
dinkielestä, koulun käymisestä suomeksi tai
ruotsiksi, suomenkielisuuden merkityksestä
suomalaiselle vähemmistölle Ruotsissa, ak-
senteista ja niihin liittyvistä assosiaatioista.
Kaikkien avainhenkilöiden mielestä suo-
men kielen taito ja suomalainen tausta ovat
positiivisia ja iloisia asioita. Joskus haas-

tatteluissa suomen kieli miellettiin lähinnä kommunikaatiovälineeksi, toisinaan se taas sai henkilökohtaisempia ulottuvuuksia ja kielestä puhuttiin *sydämen kielenä*. Suomen kieli on monelle kodin ja tunteiden kieli, joka kuuluu yksityiselle alueelle, ruotsi sen sijaan on julkisen alueen kieli ja sillä puhutaan tärkeistä asioista. Avainhenkilöiden mukaan ruotsalainen yhteiskunta ei arvosta kaksikielisyyttä, kun kielipari on suomi-ruotsi, mutta tämä ei näyttänyt haittaavan tutkimukseen osallistuneita. Päinvastoin, avainhenkilöt kumosivat ajatuksen, jonka mukaan vähemmän arvostettujen vähemmistökielten puhujat hakevat etäisyyttä ei-arvotettuun kieleen ja kulttuuriin.

Ne, jotka eivät osanneet lainkaan suomea, antoivat suomen kielelle »mystisiä» piirteitä; kielitaidon uskottiin avaavan uusia ulottuvuuksia suomalaisessa kulttuurissa, jopa olevan yksi ja sama asia. Mielikuva kielen ja kulttuuri symbioottisesta suhteesta ei ole yllättävä, päinvastoin, se on varsin yleinen käsitys. Siirtolaisuuden kontekstissa kieltä rinnastetaan kulttuuriin jopa niin, että kielen hiipumisen myötä kulttuurin otaksutaan häviävän. Löydökseni tämän asian tiimoilta puhuvat toista kieltä: avainhenkilöille suomenkielisyys ei ollut sama asia kuin suomalaisuus tai suomalainen kulttuuri. Tutkimukseen osallistuneiden kielitaidosta riippumatta suomen kielellä on kuitenkin voimakas symbolinen merkitys. Nämä tulokset korostavat kielen sosiaalista luonnetta ja kielen merkitystä yhteisöille.

Kielikysymys on aina myös poliittinen kysymys. Kun pohditaan vähemmistökieliä tai kaksikielisyyttä, etsitään väistämättä myös vastausta kysymykseen siitä, miten merkittävä yhteinen kieli on etniselle identiteetille ja yhteisölle. Kielikysymyksen poliittisuudesta kertovat myös haastattelujen kohdat, joissa avainhenkilöt pohtivat omaa, yhteisön ja yhteiskunnan vastuuta suomenkielisyden jatkumisessa. Valtaosan mieles-

tä vähemmistökielistä huolehtiminen kuuluu kodille, ja harva oli valmis pyytämään yhteiskunnalta suomenkielisiä palveluita, vielä harvempi oli valmis konkreettisiin toimiin suomenkielisyden turvaamiseksi. Etnisyys näyttäytyi ehdottoman yksityisenä ja kuului kodin seinien sisälle.

Tutkimuksessani kielikysymys osoitautuu hyvin monimutkaiseksi ilmiöksi, ja haastatteluista löytyy paljon puntarointia, ristiriitaisia mielipiteitä ja kiivastakin väittelyä, jota haastateltavat käyvät useimmiten itsensä kanssa. Tulkitsen ristiriitaiset mielipiteet ja väittelyt esimerkeiksi identiteettien rakentumista *dialogisena processina*. Kun identiteeteistä neuvotellaan, käymme vuoropuhelua toisinaan hiljaisesti itsemme kanssa, joskus äänekkäästi muiden kanssa. Etniset identiteetit, suomalaisuus mukaan lukien, ovat aina potentiaalisia kyseenalaistamisen kohteita, ne eivät ole koskaan itsestäänselvyyksiä vaan ryhmään kuulumisen ja pois-sulkemisen prosessi on jatkuvaa liikettä.

ERILAISUUS

Erilaisuus-teemaa käsitellessään avainhenkilöt puntaroivat omaa erilaisuuden ja samanlaisuuden kokemustaan suhteessa »sadan prosentin ruotsalaisiin». Monet avainhenkilöt kertoivat kiiwaista sananvaihdosta ja vaikeistakin tilanteista, joissa heidän suomalaisuutensa tai ruotsalaisuutensa on kyseenalaistettu jopa julkisesti nolaamalla. Erityisen mielenkiintoista erilaisuuden tarkastelussa onkin erilaisuuden ja samanlaisuuden voimakas ristiriita. Yhtäältä suomalaisuutta ja ruotsalaisuutta kuvataan niin samankaltaisiksi, että kielen lisäksi eroja on mahdotonta nimetä — suomalaisten sosiaalisen imagon komeettamainen nousu Ruotsissa selitetäänkin suomalaisten ja ruotsalaisten samanlaisuudella. Toisaalta suomalaisuuden erilaisuutta ruotsalaisuuteen verrattuna korostetaan vahvasti.

Mitä suomalaisuus sitten on? Suomen kieltä kenties, ruisleipää ja karjalanpiirakoita, vai Viking Linen punavalkoinen laiva? Haastattelujen perusteella suomalaisuus näyttäytyy abstraktina rakennelmana, mielikuvituksen tuotteena, joka on jatkuvassa liikkeessä. Suomalaisuuden perinteikkäät elementit kuten saunominen ja sisu ovat toki merkittäviä suomalaisuuden määrittelyprosessissa, mutta niiden keskeinen asema on selkeästi väistymässä uusien määritelmien tieltä. Identiteetit muuttuvat neuvottelujen myötä, ja tämän päivän nuorten aikuisten suomalaisuus Ruotsissa on hyvin toisenlainen kuin heidän vanhempiensa sukupolven suomalaisuus. Subjektiiivinen

suomalaisuuden kokemus on kuitenkin rakas ja tärkeä osa avainhenkilöiden elämää. Suomalaisuus on osa tavallista arkea, ei välttämättä mitään, minkä vuoksi pitäisi tehdä jotain tai suorittaa »suomalaisuuden riittejä». Suomalaisuus Ruotsissa on tähän tutkimukseen osallistuneille pääasiallisesti luonteva ja tavallinen asia. Päätän lektioni erään haastattelujeni avainhenkilön kuvaukseen suomalaisuudestaan:

Suomalaisuus on mulle aika arkinen asia, vaikka niin kuin toi vahakangas tuossa pöydällä. Se on siinä joka päivä, kestää märkää ja pyyhkimistäkin, ei se ole mikään hieno pitsiliina, joka otetaan käyttöön vaan pyhinä. ■

LOTTA WECKSTRÖM 2008 *Representations of Finnishness in Sweden*. Painamaton väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Sähköposti: lotta.weckstrom@berkeley.edu